

Анотація

Короткий Т.Р. Историко-правовой анализ имплементации международно-правового запрета загрязнения морской среды в уголовное законодательство Украины. – Статья.

Рассмотрены теоретические и практические проблемы имплементации международно-правового запрета загрязнения морской среды в национальное законодательство и генезис уголовной ответственности за загрязнение морской среды в национальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: имплементация, уголовная ответственность, загрязнение морской среды.

Summary

Korotkyi T.R. Historical and legal analysis of the implementation of international legal prohibition of pollution of the marine environment in the criminal law of Ukraine. – Article.

The article deals with the theoretical and practical problems of implementation of international legal prohibition of pollution of the marine environment in national legislation and the genesis of criminal responsibility for marine pollution in the national legislation of Ukraine.

Key words: implementation, criminal responsibility, marine pollution.

УКД 347.454

С.В. Білуга

ПРЕДМЕТ ВИБОРЧОГО СПОРУ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

В останній час дедалі більше дослідників зосереджують свою увагу на конструюванні структури правового спору. Вивчення юридичної конструкції виборчого спору зумовлює не лише формулювання його поняття, але й виокремлення складових частин (елементів) та формування із них єдиної узагальненої моделі [1]. Слід відзначити, що це питання має не лише важливе теоретичне, але і практичне значення, оскільки сприяє як удосконаленню правового регулювання, так і судового розгляду цієї категорії справ адміністративними судами. Конструкція виборчого спору, як і будь-яка юридична модель, становить спрощений образ, абстракцію, яка стає показником правових явищ [2]. Значення конструкції виборчого спору полягає в тому, що притаманна їй наглядність і чіткість створює умови для узагальнення знань та приведення їх у впорядковану систему, полегшуючи розуміння й інтерпретацію досліджуваних об'єктів [3].

Якщо звернути увагу на найбільш відомі юридичні конструкції, такі, як «склад правопорушення», «зміст правовідношення», «структура правової норми», «механізм правового регулювання», то слід відмітити, що спільним

для них є те, що вони відображують системно-структурний аспект цих явищ. Стосовно правового спору, зокрема виборчого спору, то його юридична конструкція найчастіше визначається через структуру.

Структура виборчого спору має містити ті самі елементи, що і правовий спір, водночас, незважаючи на суттєву увагу до юридичної конфліктології, яка спостерігається в останній час, це питання не знайшло одностайного вирішення. Узагальнення існуючих в літературі підходів до визначення структури правового спору та її елементів дає можливість виокремити три найбільш поширені підходи: 1) за аналогією зі складом правопорушення (оскільки правовий спір і правопорушення – форми юридичних конфліктів); 2) за аналогією із структурою позову (оскільки зовнішнім виразом більшості правових спорів є позовне провадження); 3) за аналогією із структурою правовідношення (оскільки правовий спір є різновидом охоронювального правовідношення).

Головними запереченнями для використання аналогії структури виборчого спору із правопорушенням є відмінність їхньої правової природи. Правопорушення, зокрема ті, об'єктом яких є виборчі права, є протиправною дією винної особи. Форма та ступінь вини суб'єкта, його мотиви та цілі мають принципове значення для встановлення міри його відповідальності. Виборчий спір є системою правомірних дій суб'єктів, взаємовідносини яких спрямовані на захист і відновлення суб'єктивних прав учасників виборчого процесу.

На користь другого підходу свідчить те, що на практиці саме структура виборчого спору обумовлює елементний склад позову, за допомогою якого, у свою чергу, спір стає предметом розгляду суду. Виходячи із найбільш обґрунтованого формулювання структури позову, виокремлюються такі основні елементи виборчого спору, як сторони, предмет і підстава. Виокремлення таких елементів кореспондує практичним цілям, оскільки до елементів виборчого спору мають належати ті частини, які давали б можливість його врегулювання, вирішення [4]. Безперечно, структура спору досить наближена до структури позову, водночас їх повне ототожнення призводить до змішання понять. Позов – це вимога позивача до відповідача, звернена через суд, про захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права або інтересу, що здійснюється у визначеній законом процесуальній формі [5]. Слід також брати до уваги, що на сьогоднішній день позов не є єдиним засобом вирішення виборчого спору.

Якщо врахувати те, що змістовне наповнення виборчого спору дозволяє віднести його до різновиду охоронних правовідносин, то можна відобразити елементи правовідношення у структурі виборчого спору: суб'єкти, об'єкти і зміст. Цей підхід, на нашу думку, дозволяє виробити узагальнену будову виборчого спору, яка узгоджується з його визначенням як специфічного правовідношення і водночас не суперечить його процесуальному виміру як справи адміністративної юрисдикції. Змістом таких відносин є, з одного боку, право особи на захист від дій держави, а з іншого – обов'язок відповідача визнати юридичну необхідність вчинення певної дії, утриматись від неї чи іншим чином поновити право особи [4].

Підтримуючи авторів останнього підходу щодо елементів структури виборчого спору, слід звернути увагу на те, що в більшості правовідносин як один із

елементів виокремлюється об'єкт правовідносин, під яким розуміють цінності, з приводу яких суб'єкти вступають у ці правовідносини. Щодо правових спорів, як аналогічний елемент, виділяють предмет спору, який також здебільшого розглядається як певні цінності щодо яких виник спір. Це розходження у визначенні фактично одного і того самого елемента структури спору і правовідношення зумовлюється декількома факторами. По-перше, традиційно більшість правових спорів розглядається через призму їх зовнішнього виразу – позову, стосовно якого на нормативному рівні термін «предмет позову» набув абсолютного поширення. По-друге, слід звернути увагу на те, що і щодо правовідносин, і щодо правового спору терміни «об'єкт» і «предмет» використовуються. Як правило, термін «об'єкт» розглядається як більш широкий за змістом, ніж термін «предмет». Використання у конструкції структури правового спору більш вузького за значенням терміну підкреслює те, що правовий спір завжди створює реальні правовідносини. Правовідносини можуть носити і більш абстрактний, невизначений характер, що і зумовлює доцільність використання терміна «об'єкт». Узагальнюючи наведені аргументи, до структури виборчого спору доцільно віднести предмет, суб'єкти (сторони) і зміст.

До предмета виборчих спорів слід включати публічні об'єктивні права та обов'язки сторін. Законність правового акта або дій учасників виборчого процесу стає в даному разі предметом спору поряд із їхніми суб'єктивними правами та обов'язками. Таким чином, предмет виборчого спору набуває подвійного характеру, що зумовлює необхідність розглянути і вирішити питання не лише про правомірність акта чи діяльності, а й вирішити спір про суб'єктивне право.

Слід звернути увагу на те, що із ст. 2 КАС України випливає, що предметом судового захисту можуть бути приватні права, свободи та інтереси особи і їм надається адміністративно-судовий захист у разі порушення з боку суб'єктів владних повноважень. Наведене визначення цілком справедливо з урахуванням особливостей українського адміністративного судового процесу, оскільки правом звернення до адміністративного суду наділені лише приватні особи з метою захисту порушених прав та суб'єкти владних повноважень з метою захисту публічних інтересів. Таким чином, цілком можливо стверджувати, що «предмет правового спору – це права і свободи приватних осіб, а також публічні інтереси, що підлягають захисту» [6]. Разом з тим наведене визначення не може набути загальнотеоретичного характеру, оскільки містить «забагато винтків». По-перше, це стосується справ про уточнення списку виборців: законодавець визначає, що право звернення з таким позовом не передбачає обов'язкового порушення власного суб'єктивного права. Крім того, нормативні акти, що визначають порядок здійснення адміністративного судочинства в деяких країнах, передбачають можливість звернення до суду адміністративної юрисдикції з метою припинення дії незаконного акта [7].

Окреслення кола прав, які можуть бути предметом виборчих спорів, зумовлює його визначення у двох значеннях: широкому і вузькому. З точки зору вузького підходу, предмет виборчих спорів становлять лише конкретні виборчі права конкретних учасників виборчого процесу, тобто їхні суб'єктивні права

й обов'язки. Підтвердженням цьому є той факт, що в Україні судовому захисту підлягають лише власні права, тобто звернутися до суду може лише особа, чії права і свободи порушені (в даному разі представництво не може розглядатися як виняток із правила, оскільки представники діють не у власних інтересах, а в інтересах тієї особи, які вони представляють). З точки зору широкого підходу до визначення предмета виборчих спорів, окрім суб'єктивних прав учасників виборчого процесу, зараховуються й не персоніфіковані публічні інтереси, які реалізуються у сфері виборчого процесу і підлягають захисту. Найбільш яскравим прикладом того, що не персоніфіковані публічні інтереси можуть ставати предметом виборчого спору, зокрема такого, що підлягає розгляду і вирішенню в адміністративному судочинстві, є звернення до адміністративного суду з позовом щодо виключення померлої особи із списку виборців.

Зважаючи на те, що предмет виборчого спору завжди пов'язаний із виборчими правами, його можна умовно поділити на дві підгрупи: активні і пасивні виборчі права. Огляд судової практики дозволяє вивчити ті виборчі права, які найчастіше ставали предметом виборчих спорів [8].

Як відомо, за останній час виборчі закони були піддані численним змінам. Разом з тим, деякі положення виборчих законів за змістом є ідентичними. Крім того, нерідко під час внесення змін до закону про один тип виборів (наприклад, під час нещодавнього затвердження діючої редакції Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [9]) законодавець враховує ці зміни у законах про інші типи виборів. З урахуванням наведеної тенденції, під час аналізу норм діючого законодавства про вибори, більше уваги буде приділено саме останній редакції Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» як такої, що містить у собі вираження еволюції законотворчої політики України стосовно виборчих спорів. Крім того, норми діючого законодавства можуть бути порівняні з практикою вирішення виборчих спорів останніх років.

Як встановлюють відповідні закони про вибори [10], підсумки голосування встановлюються на підставі протоколів про підсумки голосування. Голосування може бути визнано недійсним самою дільничною виборчою комісією або територіальною виборчою комісією під час повторного підрахунку голосів при наявності скарг, належним чином оформлених актів, складених кандидатами, їх довіреними особами, або спостерігачами, про порушення під час голосування або підрахунок голосів. Підставами для визнання голосування недійсним самою дільничною комісією, згідно з ч. 1 ст. 73 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», є: а) виявлення фактів незаконного голосування (вкидання виборчого бюлетеня до виборчої скриньки за виборця іншою особою, крім випадків, передбачених цим Законом; голосування особами, які не мають права голосу; голосування особами, які не включені до списку виборців на виборчій дільниці або включені до нього безпідставно; голосування виборцем більше одного разу) у кількості, що перевищує десять відсотків від кількості виборців, які отримали

виборчі бюлетені на виборчій дільниці; б) знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможливило встановлення змісту виборчих бюлетенів, якщо кількість цих бюлетенів перевищує десять відсотків кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці; в) виявлення у виборчих скриньках виборчих бюлетенів у кількості, що перевищує більш як на десять відсотків кількість виборців, які отримали бюлетені на виборчій дільниці [11].

Виникає питання, чи встановлює наведена норма можливість визнати голосування на окремій дільниці недійсним. В адміністративній та судовій практиці положення про те, що державний орган «може» вчинити певні дії, зазвичай інтерпретувалось як прийняття рішення самим органом. Разом з тим за останні роки в судовій практиці розгляду адміністративних справ, що виникають із правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, було закладено кардинально інший принцип: державний орган зобов'язаний реалізувати своє право діяти, якщо дії потрібні для реалізації завдань державного органу і принципів його роботи [12]. Таким чином, за будь-яким суб'єктом виборчого процесу залишається право оскаржити бездіяльність дільничної виборчої комісії в разі недотримання положень ст. 71 цього Закону.

Право на рівні можливості проведення передвиборчої агітації є одним із найпоширеніших предметів виборчих спорів. Передвиборній агітації в українському законодавстві приділено багато уваги: розділ VIII Закону України «Про вибори Президента України», розділ VIII Закону України «Про вибори народних депутатів України», розділ VII Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». За своїм змістом такі розділи дуже схожі між собою, проте чіткого єдиного визначення терміна «агітація» діюче законодавство не містить. У зв'язку з цим застосування законодавства щодо права на проведення передвиборчої агітації може бути непростим.

Всі норми, які стосуються передвиборчої агітації, можна поділити на дві групи: норми, які пов'язані з правом на ведення агітації; обмеження щодо агітації. Виборче законодавство дозволяє здійснювати передвиборчу агітацію у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України, законам України. Таким чином дотримується право громадян України вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми партій (блоків), політичні, ділові та особисті якості кандидатів, вести агітацію за або проти партій (блоків), кандидатів [13]. Незважаючи на свій загально-диспозитивний характер, норми, які регулюють забезпечення прав на ведення агітації, дозволяють дати визначення цьому термінові. Наприклад, Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» конкретизує форми та засоби ведення передвиборчої агітації. Відповідно до п. 5 ст. 50 цього закону, «передвиборна агітація може здійснюватися: а) шляхом проведення зборів, зустрічей з громадянами, мітингів, демонстрацій, процесій, публічних дебатів, дискусій та інших масових заходів; б) шляхом розповсюдження друкованих агітаційних матеріалів; в) через засоби масової інформації (друковані та аудіовізуальні); г) в інших формах, що не суперечать

Конституції України та законам України». Таким чином, законодавець виділяє види агітації залежно від засобу розповсюдження інформації.

Тлумачення деяких положень дозволяє припустити, що завжди є агітаційними дії щодо поширення інформації: а) за рахунок коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку і проведення виборів, та коштів виборчих фондів кандидатів або партій (блоків); б) з призовами до виборців проголосувати за чи проти тих чи інших кандидатів; в) яка безпосередньо стосується виборів (наприклад, оголошення політичного союзу, передвиборчої кампанії, результатів опитувань громадської думки тощо) [14].

Таким чином, враховуючи принцип «громадянам дозволено все, що не заборонено законом», диспозитивне визначення агітації виявляється більш широким за своїм змістом, ніж таке, що заборонене [15].

Література

1. Закон України «Про вибори народних депутатів України». Науково-практичний коментар : за загальною редакцією М.М. Рябця. – К.: «Український інформаційно-правовий центр», 2002. – С. 355. – С. 219.
2. Неугодніков А.О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – О., 2006. – 20 с.
3. Голосніченко Д. Проблеми розмежування повноважень судових органів після створення адміністративних судів // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2007. – Вип. 44. – С. 171-175.
4. Битяк Ю. Проблемні питання визначення понять, які застосовуються в Кодексі адміністративного судочинства України // Конференція з нагоди річниці запровадження адміністративного судочинства. – С. 108.
5. Адміністративна юстиція: Європейський досвід і пропозиції для України / Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. – К.: Факт, 2003. – 225 с.
6. Кальченко С. Правові можливості оскарження в адміністративному порядку порушень закону України «Про вибори народних депутатів» // Юридичний журнал. – 2005. – № 9. – С. 102-113.
7. Лупарев Е.Б. Критика теории общих и материальных правоотношений в административном праве // Административное право и процесс. – 2009. – №1.
8. Кальченко С. Деякі аспекти правозастосовчої практики судів при розгляді виборчих спорів у 2004 році (частина 1) // Юридичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 103-113.
9. Про вибори депутатів Верховної Ради автономної республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України // www.rada.gov.ua
10. Про вибори Президента України : Закон України від 05.03.1999 р.; Про вибори народних депутатів : Закон України від 25.03.2004 р. // www.rada.gov.ua
11. Про вибори депутатів Верховної Ради автономної республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України // www.rada.gov.ua
12. Сорочинский Н. Разрешение споров во время выборов // Юридическая практика. – 2005. – № 4. – С. 15-16.
13. Додін С.В. Експертиза в адміністративному судочинстві // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. 4. – 2005. – С. 177-186.
14. Кальченко С. Деякі аспекти нормативної регламентації передвиборної агітації через призму рішень судів за наслідками розгляду виборчих спорів // Вибори та демократія: Науково-просвітницький правничий журнал. – 2008. – № 1. – С. 48-57.
15. Жуйков В.М. Проблемы гражданско-процессуального права. – М., 2001.

Аннотація

Билуга С.В. Предмет избирательного спора: понятие и сущность. – Стаття.

Статья посвящена рассмотрению вопроса о структуре избирательного спора, ее элементов, месте предмета избирательного спора в этой структуре. Особенное внимание уделено вопросу видов предмета избирательного спора, в частности предвыборной агитации.

Ключевые слова: избирательный спор, предмет избирательного спора, структура избирательного спора, предвыборная агитация.

Summary

Biluga S.V. The subject of election dispute: definition and essence. – Article.

The article is devoted to the consideration of the question of structure of election dispute, its elements, and place of the subject of election dispute in this structure. Special attention is devoted to the question of kinds of subject of election dispute, in particular, pre-election agitation.

Key words: election dispute, subject of election dispute, structure of election dispute, pre-election agitation.

УДК 347.454

М.М. Аракелян

ОСОБЛИВОСТІ СТРОКІВ У СПРАВАХ ЩОДО ВИБОРЧИХ СПОРІВ

Строки у процесуальних галузях права утворюють інститут, який багато в чому визначає природу відповідного процесу. Автори Великого юридичного словника за редакцією А.Я. Сухарева та В.Є. Крутських [1] визначають процесуальний строк як час, встановлений для вчинення тих чи інших процесуальних дій в кримінальному, цивільному, арбітражному, конституційному процесі. На їхню думку, процесуальні строки мають за мету забезпечити оперативність судочинства, здійснюючи дисциплінуючий вплив на суд та інших учасників процесу. Особи можуть приурочити здійснення тієї чи іншої діяльності до певного моменту в часі або до певного відрізка часу, можуть встановлювати певні строки для тих чи інших дій, а з цього випливає, що строк як юридичний факт у своєму виникненні має вольовий характер.

Суб'єктом встановлення майже всіх виборчих строків у справах, що виникають із правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, є законодавчий орган держави — Верховна Рада України, оскільки ці строки закріплюються безпосередньо в Кодексі адміністративного судочинства. Цікаво, що з окремих спеціальних питань, здебільшого пов'язаних з організацією, технічним забезпеченням виборів, строки у виборчому процесі можуть встановлюватися і центральними органами державної влади України. Так, Президент України, згідно з п. 3 Указу від 30.10.2001 р. «Про забезпечення реалізації прав громадян, принципів демократичного суспільства, відкритості і прозорості у процесі підготовки та проведення виборів 2002 року» [2], доручив Кабінету Міністрів України утворити за участі Центральної виборчої